

INTRODUCERE
ÎN NOUL
TESTAMENT

DE LA ISUS LA EVANGHELII
SI LA FAPTELE
APOSTOLILOR

Octavian Baban

DE LA ISUS LA EVANGHELII SI LA FAPTELE APOSTOLILOR

Octavian D. Baban

Ediția online revizuită, 2016

Cuvânt înainte

Studiul Noului Testament poate deveni un studiu deosebit de captivant. Dincolo de introducerea obișnuită în contextul istoric al primului secol – care a ajuns să aibă un format standard, în majoritatea manualelor de specialitate, incluzând o serie clasică de repere tehnice (istorice și metodologice), volumul de față încearcă să prezinte evangheliile și cartea Faptele Apostolilor în așa fel încât cititorul să rețină nu numai datele istorice ale compunerii lor (cine, când, unde și cui a scris cartea, care este mărturia internă a cărții și mărturiile ei externe, din partea creștinilor din primele secole după Hristos), ci și datele lor literare și teologice (care este structura narativă a cărții, care sunt principalele ei teme, care este specificul ei stilistic). În felul acesta, cineva poate înțelege Noul Testament ca operă de cultură, dar și ca document al credinței, ca lucrare umană, dar și ca revelație divină, ca mărturie despre viața și mesajul Mântuitorului Isus Hristos, precum și ca mărturie despre începuturile Bisericii.

Cele mai multe introduceri în studiul Noului Testament își propun să ofere o privire de ansamblu asupra contextului istoric al scrierii sale și câteva date despre conținutul cărților.

Volumul de față care reprezintă primul volum dintr-o serie de două volume introductive în studiul Noului Testament (evangheliile și Faptele Apostolilor; epistolele Noului Testament și Apocalipsa lui Ioan), a adoptat o abordare diferită a ideii de introducere și își propune să meargă un pas mai departe, să îl familiarizeze pe cititor cu mesajul evangheliștilor, dar și cu cultura lor elenistă, cu soluțiile lor culturale în vestirea evangheliei, cu teologia lor atât de proaspătă și atât de relevantă și astăzi, cu nuanțele lor stilistice, psihologice, cu sublinierile lor jurnalistice, sociale, cu reperele lor narrative, etc.

Pe lângă aceste informații, volumul dedică un număr important de pagini studiului problemei sinoptice (asemănarea evangheliilor sinoptice), studiului relației dintre evanghelia lui Ioan și evangheliile sinoptice, discuției privitoare la portretul istoric al lui Isus și provocărilor aduse de dezbaterilor contemporane, trecerii în revistă a metodelor misionare și pedagogice folosite de primii evangheliști și apostoli (Petru, Pavel, Barnaba, etc.).

Proiectul este, desigur, unul care suportă mereu îmbunătățiri și diverse revizui, și aceasta este preocuparea constantă a autorului. În această perspectivă, dincolo de minusuri – pentru care autorul le recunoaște și își cere scuze, așteptând în același timp o interacțiune cât mai fructuoasă cu cititorii săi, cartea este destinată trezirii interesului tuturor cititorilor cu privire la mesajul Noului Testament, cu privire la personajul ei principal, uimitor, mântuitorul Isus Hristos.

Octavian D. Baban
Octombrie 2016
www.obinfonet.ro

Conținut

4. Evangheliile sinoptice și paralelismul lor	8
4.1. Evanghelia după Marcu	10
4.1.1 Atestare documentară și autor	10
4.1.2 Locul și data scrierii	13
4.1.3 Destinatar	15
4.1.4 Structura literară	17
4.1.5 Caracteristici teologice și literare	24
4.1.6 Sugestii pentru discuții extinse	33

4. Evangheliile sinoptice și paralelismul lor

Evangheliile sinoptice sunt evangheliile după Matei, Marcu, și Luca, și sunt numite așa pentru că folosesc în comun mult material narativ, predici și comentarii scurte ale lui Isus, pilde, minuni, iar structura lor indică o concepție asemănătoare, evidențe clare ale unei tradiții creștine comune. Trebuie spus însă că, în același timp, fiecare are și material specific, detalii și accente proprii, prin care comunică un mesaj distinct. Ordinea în care ele apar în NT, numită și ordinea canonică, le grupează în succesiunea amintită mai sus și le plasează în corpusul comun al celor patru evanghelii canonice, împreună cu evanghelia după Ioan.

De ce sunt doar patru evanghelii și nu mai multe? Pentru că, deși s-au scris nenumărate evanghelii în primul și al doilea secol, majoritatea sunt pseudoepigrafe (semnate în mod fals ca venind din partea unor apostoli) și apocrife (cărți „ascunse”, cu învățătură neclară, neistorică, eretică), adică doar acestea patru au rezistat testelor de autenticitate apostolică și au fost recunoscute și folosite de Biserică de la început. Ordinea canonică spune ceva despre valoarea lor și modul în care au fost folosite în Biserică, nu neapărat despre cronologia scrierii lor: evanghelia după Matei realizează o bună legătură cu Vechiul Testament și, în primul secol, era cea mai folosită evanghelie, cea după Marcu este a doua în importanță fiind scrisă într-o anumită legătură cu marele apostol Petru, cea după Luca vine pe poziția a treia, fiind scrisă din dorința de a urma modelul altor evanghelii și de a prezenta mai ordonat evenimentele majore din viața și învățătura lui Isus, iar evanghelia după Ioan este privită în unanimitate ca fiind cea mai târzie, scrisă în mod intenționat ca un complement la primele trei. În mod interesant, dar nereflctând procesul istoric de scriere și de păstrare a lor în canon, Sf. Ieronim oferă generos câteva rațiuni simbolice cu privire la cifra patru, pe care o consideră o cifră fundamentală pentru lumea în care trăim: sunt patru evanghelii deoarece sunt patru puncte cardinale, patru

elemente principale (foc, apă, pământ, aer), patru anotimpuri, și, în Biblie se întâlnește adesea numărul patru ca mărturie a prezenței divine în lume (în viziunea din Ezechiel 1:1-16 sunt amintite patru animale fantastice, și în mod asemănător, în Apocalipsa lui Ioan 4-7, sunt amintite patru creaturi vii stând în jurul tronului lui Dumnezeu).¹

Constatând situația istorică, părinții Bisericii au înțeles destul de timpuriu, nevoia de a păstra ceea ce Dumnezeu a lăsat, în ce privește mărturia despre Hristos, în forma în care a lăsat-o El. Astfel, Ireneus consideră încă din secolul doi (aprox. 110-200 dH), iar Augustin va confirma acest raționament că numărul de patru evanghelii este un număr stabil, reprezentativ, iar mărturia lor o mărturie unică, coerentă, care nu suportă nici diminuări nici adăugiri (aluzie atât la evangheliile eretice, care vin cu tot felul de informații fals biografice despre viața lui Isus, sau cu citate false din învățătura lui, cât și la încercarea lui Tatian din 170 de a contopi toate evangheliile într-una singură, *Diatessaronul*).²

Ordinea în care vor fi studiate aceste evanghelii în prezentul volum este o ordine pedagogică, însă, de la simplu la complex, conform cercetărilor moderne și are de a face cu o aranjare a acestor evanghelii pe bază de asemănare și contrast în mesaj, lungime narativă, stil și structură: Marcu, Luca și Matei. Nici ordinea aceasta nu reflectă neapărat datarea lor (deși se bazează pe ipoteza priorității lui Marcu), și nici nu ignoră succesiunea lor canonică, ci reprezintă doar o altă opțiune metodologică de prezentare a lor.

O asemenea împărțire are și o altă justificare teologică, anume faptul că primele trei evanghelii din NT sunt cunoscute sub numele

¹ Ieronim, *Comentariu la Ezechiel*, Hom. IV, 1-3. Evangheliile au ajuns să fie asociate în iconografia creștină cu patru figuri simbolice: un om, evanghelistul Matei, care scrie genealogia lui Isus; un leu, care preînchipuie pe Ioan Botezătorul anunțând în pustie venirea Domnului – pentru Marcu; un vițel sau bou tânăr – care simbolizează jertfele aduse de Zaharia – pentru evanghelia lui Luca; și un vultur, care simbolizează preexistența divină a lui Hristos, pentru evanghelia lui Ioan.

² Ireneus, *împotriva ereziilor*, 3.8.11; 4.20, 10-11, cf. Augustin, *De consensu evangeliarum*.

de „evangelii sinoptice” și au o structură asemănătoare. Există o structură asemănătoare, material asemănător și relații literare evidente (vocabular asemănător, corecturi gramaticale, dezvoltări sau comprimări narative, adăugiri, tăieri). Structura comună are multe cauze posibile (transmiterea standardizată a materialelor scrise sau a predicării orale despre viața lui Isus, uniformizarea predicării apostolice în grupul celor 12 apostoli, împrumutul de structuri plecând de la stilul succint al lui Petru – respectiv, Marcu, etc.). Are sens, astfel, să fie discutate mai întâi evangheliile sinoptice, iar în cadrul acestora, ca termen comun (ori median), evanghelia după Marcu.

În mod specific, următoarele introduceri se vor concentra pe istoria scrierii fiecărei evanghelii în parte (pe mărturia Bisericii primare despre ele), precum și pe dovezile și caracteristicile interne ale fiecărei evanghelii (pe descrierea conținutului și a temelor caracteristice), iar în final, pe prezentarea succintă a relației literare și teologice dintre aceste evanghelii (discutarea problemei sinoptice și a relației dintre evanghelia după Ioan și evangheliile sinoptice).

4.1. *Evanghelia după Marcu*

4.1.1 *Atestare documentară și autor*

Numele autorului nu este menționat în cuprinsul evangheliei, dar este prezent în titlul ei tradițional, *κατὰ Μάρκον*, „după Marcu”. Este interesant de observat că expresia din titlu nu folosește genitivul, adică nu este „evanghelia lui Marcu” ci „evanghelia după (sau conform cu, potrivit cu) Marcu”.³ Evanghelia în sine, vestea bună, nu este omenească ci este a lui Dumnezeu, a Fiului său Isus Hristos. Autorul uman – și la fel, Biserica - nu își arogă paternitatea ci numai proclamarea evangheliei.

³ Acesta este sensul prepoziției grecești *κατὰ* când construiește o expresie folosind cazul acuzativ.

Mărturia părinților Bisericii îl confirmă în unanimitate pe Marcu ca autor care a scris evanghelia așa cum a auzit-o predicată de Petru. Astfel, istoricul creștin Eusebius din Cezareea (ca. 260-340), citează o mărturie mai timpurie a lui Papias din Hierapolis (ca. 60-125), care la rândul său îl citează pe un anume „Ioan, prezbiterul”:

Iar Ioan prezbiterul a spus așa: Marcu, fiind interpretul lui Petru, a scris cu exactitate, dar nu chiar în ordine, ceea ce el și-a amintit despre cele spuse și făcute de Domnul. Căci el nu l-a auzit pe Domnul, nici nu l-a urmat îndeaproape, ci a venit mai târziu, după cum a zis când a arătat că el a scris ce spunea Petru după cum era nevoie, și nu după ordinea în care vorbise Domnul. Așa că Marcu nu a greșit când a scris așa cum și-a adus aminte. El a planificat totul, din timp, ca să nu lase deoparte nimic din ceea ce auzise, și nici să nu reprezinte fals vreunul din cuvintele lui Petru.⁴

Părerii similare au și Clement din Alexandria (ca. 150-215), potrivit căruia Marcu a fost însoțitorul lui Petru și a scris în timpul vieții acestuia, la cererea unor credincioși din Roma, unde păstorea Petru),⁵ și Origen (ca. 185-254; succesorul lui Clement).⁶ Ireneus confirmă aceste tradiții (ca. 130-205),⁷ iar Iustin Martirul (m. 165) amintește de „memoriile lui Petru”, o expresie în care mulți văd o referință la evanghelia lui Marcu.⁸ Ieronim (ca. 340-420) scrie următoarele:

Marcu, discipol și tâlcuitor al lui Petru, rugat de frații din Roma, a scris pe scurt Evanghelia, potrivit cu ceea ce-l auzise pe învățătorul său împărtășind. Când Petru a aflat

⁴ Papias, *Fragments*, 2.15 (cf. Eusebius, *Istoria*, 3.39.15).

⁵ Clement, *Pildele*, 6, în Eusebius, *Istoria*, 6.14.6-7, cf. Ieronim, *Bărbații iluștri*, 8.

⁶ Eusebius, *Istoria*, 2.15, 6.25.5.

⁷ Ireneus, *Împotriva ereziilor*, 3.1.1.

⁸ Iustin, *Dialog cu Iudeul Tryphon*, 105.

despre aceasta, a recunoscut-o ca bună și le-a vestit-o bisericilor spre a fi citită cu autoritatea cuvenită... [...] astfel, luând cu sine Evanghelia ce însuși o alcătuisese, s-a îndreptat către Egipt și vestindu-l el, cel dintâi, în Alexandria pe Hristos, l-a întemeiat Biserica cu o asemenea plinătate a învățaturii și cumpătare a vieții, încât toți cei însoțiți în Hristos, s-au silit să-i urmeze pilda.⁹

Conform 1 Petru 5:13, înțelegem că Marcu se află cu Petru în Roma („Babilon”), în jurul anului 65 (expresia „fiul meu” denotă o relație apropiată și îndelungată).¹⁰ Marcu, sau Ioan Marcu, era fiul Mariei (Fapte 12:12) și vărul lui Barnaba (Fapte 15:37-39, Col. 4:10, 2 Tim. 4:11; Filimon 24; și 1 Pt. 5:13); s-a sugerat că el este tânărul din Mc. 14:51-52. Isus a celebrat ultimul Paște în casa lui Ioan Marcu (Marcu 14:13). Tot acesta a fost însoțitorul lui Barnaba și Pavel în prima lor călătorie misionară, în calitate de secretar și „jurnalist”, iar mai târziu a fost secretarul („interpretul”) apostolului Petru.¹¹ Tertullian scrie că „referitor la evanghelia pe care a editat-o Marcu, se spune că aparține lui Petru, al cărui interpret a fost Marcu.”¹² Implicațiile acestei slujiri în calitate de „interpret” (ἑρμηνευτης), se pot deduce din mărturiile lui Clement din Alexandria și ale lui Ireneus, care ne lasă să înțelegem că interpretarea a însemnat o reprezentare mai complexă, nu neapărat o redare cuvânt cu cuvânt a predicării lui Petru:

⁹ Ieronim, *Bărbații iluștri*, 8.

¹⁰ Legătura cu Petru datează din anii 40 (cf. Fapte 12:12). Creștinii se întâlneau în casa mamei sale de mai mult timp, deja, din anii 30.

¹¹ Papias îl numește „interpretul lui Petru”, ἑρμηνευτης, iar în Fapte 13:5 Ioan Marcu este numit ὑπηρετης, „slujitor” adică asistent, secretar care se ocupă cu corespondența, cu mesajele (W. L. Lane, *The Gospel of Mark*, London: Marshall, 1974, 22). În Fapte 26:16 și Pavel este numit ὑπηρετης al adevărului, iar Luca 1:1-2 folosește același cuvânt, despre „slujitori ai cuvântului”, printre care este posibil să fie inclus și Marcu.

¹² Tertullian, *Contra Marc.*, IV,v.

Când, la Roma, Petru predica deschis cuvântul și prin Duhul vestea evanghelia, mulțimea de ascultători i-a cerut lui Marcu, cel care îl urmasese de multă vreme și își aducea aminte tot ce s-a zis, să o aștearnă în scris. Ceea ce el a și făcut, dând evanghelia sa oricui dorea. Când Petru a auzit despre aceasta, el n-a avut nimic împotrivă, nici nu a recomandat-o în mod deosebit.¹³

În concluzie, autorul reprezentat este Petru, care este responsabil și de cele mai multe din detaliile evangheliei, iar Marcu este responsabil de forma finală a evangheliei, fiind cel care a structurat și a redat mesajul de ansamblu, într-o ordine care respectă predicarea apostolică, dar care reflectă și accente caracteristice lui Marcu.

4.1.2 Locul și data scrierii

Clement din Alexandria indică Roma drept loc al scrierii evangheliei, iar data este cândva, spre sfârșitul vieții lui Petru, în perioada 55-65. Conform altor autori, Marcu ar fi scris câțiva ani mai târziu, în jurul datei de 70, la scurt timp după moartea lui Petru, dar înainte de căderea Ierusalimului. Locul scrierii ar putea fi atunci Galileea, chiar Siria - adică Antiohia Siriei (evanghelia lui Marcu are foarte multe detalii despre Galileea: de exemplu acțiunea din Mc. 1:14-10:1 este plasată în Galileea, iar după înviere Isus îi anunță pe ucenici că se vor întâlni în Galileea, cf. Mc. 16:7, 14:28, etc.). Ioan Gură-de-aur menționează Egiptul ca loc al compunerii, dar ipoteza aceasta nu are mulți aderenți; ea este, probabil, un ecou al faptului că Marcu a predicat în Egipt.¹⁴ Biserica egipteană îl consideră în mod oficial pe Marcu drept fondatorul ei, cel puțin începând cu sec. 4, iar scaunul episcopal din Alexandria se numește *cathedra Marci*.¹⁵

¹³ Clement, în Eusebius, *Istoria*, 6.14.

¹⁴ Ioan Hrysostom, *Predică pe Matei*, 1: cf. Eusebius, *Istoria*, 2.16.1, citat și de Ieronim, care spune că Marcu a predicat în Egipt.

¹⁵ Conform tradiției, Marcu a murit în Alexandria, Egipt.

Comparația cu Matei este importantă, pentru că se reflectă și asupra datării lui Marcu. Astfel, deși este contestată, merită amintită, totuși, reinterpretarea recentă a codexului P17 / P64 (codex egiptean cu porțiuni din Matei, posibil și din Luca),¹⁶ pe care C.P. Thiede îl datează ca aparținând perioadei 70-100,¹⁷ considerabil mai recent față de datările anterioare (cf. C.H. Roberts, sec. 2-3). S-a atras, astfel, atenția asupra grafiei folosite și asupra prescurtărilor consacrate (Mt. 26:14-15, frag. 3 *verso*, linia 2, în „Iuda, unul din cei doisprezece”, copistul a prescurtat „doisprezece”, δωδεκα, prin ιβ, în frag. 3, linia 2, „Doamne”, *kurie*, este scris κε (v. 22), iar numele lui Isus este scris ις).¹⁸ Prescurtările numelor divine au fost folosite pe scară largă mai târziu (κς - *kurios*, *domn*; θες - *theos*, πα - *pneuma*, duh, etc.).¹⁹ Thiede a sugerat că un sistemul complex de prescurtări folosit în P17 este inventat la Ierusalim sau Antiohia, sub autoritate apostolică.²⁰ De aici, concluzia sa că, dacă papirusul aparține perioadei 70-100, evanghelia lui Matei era deja scrisă pe la anul 55,²¹ iar evanghelia lui

¹⁶ Papirusul P64 (Magdalen Greek 17), a fost descoperit de C.B. Huleatt la sfârșitul secolului 19, a fost donat colegiului Magdalen din Oxford (unde absolvise) și cuprinde fragmente din Matei 26 (Mt. 26:7-8, 10, 14-15, 22-23, 31-33). Papirusul a fost studiat de C.H. Roberts în *Harvard Theological Review* 46 (1953), 233-237, unde a propus 200 ca dată a scrierii lui. Face parte dintr-un manuscris notat inițial ca P67, din care un fragment se află în Barcelona (un text din Matei), iar altul la Paris (o porțiune din Luca).

¹⁷ C.P. Thiede și M. D’Ancona, *The Jesus Papyrus*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1996. Thiede și-a publicat mai întâi studiul în „Papyrus Magdalen Greek 17 (Gregory-Aland {P} 64): A Reappraisal”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 105 (1995), 13-20. Unele din numerele următoare ale jurnalului au inclus și replici severe (K. Wachtel, *ZPE* 107 (1995), 73-80, H. Vocke, *ZPE* 113 (1996), 153-157).

¹⁸ Thiede, *Papyrus*, 81.

¹⁹ Thiede, *Papyrus*, 84; vezi 106, 124-125, 126-129.

²⁰ Thiede, *Papyrus*, 106, 130.

²¹ Thiede, *Papyrus*, 112. Dacă se face abstracție de această dezbatere, cel mai timpuriu fragment este P52, un fragment din Ioan păstrat la John Rylands Library în Manchester și datat din a doua jumătate a sec. 2.

Marcu începuse să circule deja pe la anii 40-45.²² În afara acestei teorii, însă, cei mai mulți autori datează evanghelia lui Marcu pe baza altor detalii (limbaj, teme teologice, eclesiologice, posibile legături cu Petru, etc.), și acestea par să localizeze scrierea ei undeva în jurul anilor 65.

Dacă această mărturiile lui Papias și ale celorlalți după el nu sunt acceptate, atunci rămâne de considerat o dată mai târzie, care să dea timp formării tradiției scrise și înglobării lui Marcu, sau a materialului de tip marcan, în Matei și Luca. Dacă Matei a fost scrisă în perioada 80-100 d.H., atunci Marcu este posibil să fi fost scrisă între anii 65-80 d.H. (respectând ipoteza priorității lui Marcu). În cazul că se adoptă o altă abordare, cea a priorității lui Matei, iar Marcu este considerată o lucrare mai târzie, care face un rezumat evangheliilor după Matei și Luca, datarea se plasează mai târziu.

4.1.3 *Destinatar*

Faptul că Marcu explică obiceiurile iudaice (cf. Mc. 7:3-4) și că traduce diverse expresii specifice din aramaică (cf. Mc. 3:17; 5:41; 10:46), constituie o indicație că are în vedere neamurile păgâne. Mulțimea expresiilor latine sugerează, apoi, o populație romanizată, care locuia fie în litoralul Asia Mică sau Siria, fie în peninsula italică, eventual în Roma. Astfel, Marcu transliterează multe cuvinte latine în grecește: Mc. 4:21, *modius* (baniță); Mc. 5:9, 15, *legio* (legiune); Mc. 6:27, *speculator* (călău); Mc. 6:37, *denarius*; Mc. 7:4, *sextarius*; Mc. 12:14, *census* (bir); Mc. 12:42, *quadrans*;²³ Mc. 15:15, *flagellare*

²² Argumentele lui Thiede au fost contestate, însă, de un număr important de cercetători. P17 e scris, astfel, în două coloane, un format târziu, folosit pe scară largă ca 200, forma unor litere – cum ar fi epsilon (marginii pătrate, nu rotunde), este și ea mai târzie (cf. J.K. Elliott, *Novum Testamentum* 38 (1996), 393-399, E. Puech, *Revue Biblique* 102 (1995), 570-584, M. Head, *Tyndale Bulletin* 46 (1995), 251-285, W. Comfort, *Tyndale Bulletin* 46 (1995), 43-57, D.C. Parker, *Expository Times* 107 (1996), 40-43).

²³ Lane atrage atenția că moneda *quadrans* nu circula în est; această observație sprijinește ideea redactării la Roma (Lane, *Mark*, 24).

(biciuire); Mc. 15:16, *praetorium* (curtea lui Pilat);²⁴ Mc. 15:39, 44, *centurio* (sutaș). Printre exemplele de expresii calchiate din latină sunt, apoi, Mc. 15:15, „a da satisfacție poporului”, *volens populo satisfacere*;²⁵ Mc. 15:19, „a pune în genunchi”, *genua ponere*. Pentru multe din aceste latinisme, limba greacă avea echivalente consacrate, cum are pentru φόρος — κηνσος, *census* - taxă, sau pentru ἑκατονταρχης — κεντυριων / *centurio* - sutaș, centurion.²⁶

Destinatarul latin ne este sugerat și de alte caracteristici ale evangheliei. De exemplu, Marcu are un dinamism aparte, punând accentul mai degrabă pe fapte și minuni decât pe cuvântări sau predici. În comparație cu ceilalți evangheliști sinoptici evanghelia lui Marcu are mai multe relatări de minuni: de exemplu, două vindecări de orbi (Mc. 8:22-26; 10:46-52); două înmulțiri ale pâinilor și peștilor (Mc. 6:30-44; 8:1-10); două umblări pe mare (Mc 4:35-41; 6:45-53).

Despre cezarii romani, considerați divini, și care pretindeau închinare, se spunea că pot face minuni, printre care și vindecări, adesea la încoronare sau intrări triumfale.²⁷ Astfel, se spunea că un senator roman, Numerius Atticus, a primit un milion de sesterți ca să jure că l-a văzut pe Augustus înălțându-se la cer, cum spunea legenda că s-a întâmplat și cu Romulus (Dio Cassius, *Istoria romanilor*, 54.46, sec. 2-3 d.H.). Despre Vespasian, care nu avea naștere nobilă,

²⁴ Aici, ca și în cazul monedei *quadrans* (cf. 12:42: „doi bănuți [*lepta*], care fac un gologan [*quadrans*]”; cf. 15:16, „în curte, adică în *praetorium*”), Marcu explică două expresii comune grecești prin cuvinte latine (Lane, *Mark*, 24).

²⁵ R.P. Martin, *New Testament Foundations*, Exeter: Paternoster, 1994 (1975), vol. 1, 202-203.

²⁶ H. Koester, *History, Culture, and Religion of the Hellenistic Age*, Philadelphia, PA: Fortress, 1980; 108.

²⁷ M.P. Charlesworth, „„Deus Noster Caesar”,” *Classical Review* 39 (1925) 113-15; D. Cuss, *Imperial Cult and Honorary Terms in the New Testament*, Fribourg: Fribourg UP, 1974; D.L. Jones, „Christianity and the Roman Imperial Cult,” *ANRW* (eds. H. Temporini și W. Haase; Berlin: de Gruyter, 1980) II.23.2; Alistair Kee, „The Imperial Cult: the Unmasking of an Ideology,” *SJT* 6/2 (1985) 112-128.

s-a spus că a vindecat orbi, șchiopi, oameni cu mâna paralizată, ca dovadă că domnia sa era aprobată de zei (Suetonius, *Vespasian*, 8.7; Dio Cassius, *Istoria Romanilor*, 65.8; Tacitus, *Istoria*, 4.81, cf. Mc. 8:23; 10:35-40).

Accentul pus de Marcu asupra minunilor lui Isus, are deci, un anume tâlc. În același timp, Marcu este mai reticent politic decât ceilalți evangheliști în folosirea vocabularului regal specific, a titlului de „împărat” sau a ideii de „împărăție” (cf. Mt.: x73, Mc.: x30, Lc.: x57, In.: x16, Fapte: x28) sau domn (cf. Mt.: x73, Mc.: x16, Lc.: x97, In.: x50, Fapte: x101). Un exemplu relevant este discreția cu care Marcu prezintă titlul regal al lui Isus la intrarea triumfală în Ierusalim: „Osana! Binecuvântat este cel ce vine în Numele Domnului! Binecuvântată este Împărăția care vine, Împărăția părintelui nostru David! Osana în cerurile prea înalte!” (Mc. 11:1-10). În acest pasaj, Marcu evită să-l prezinte explicit pe Isus ca „împărat” (cf. Luca îl numește pe Isus „împărat”, Lc. 19:28-38; cf. Matei care subliniază că Isus este Fiul lui David, Mt. 21:1-9), ci spune că acest este „Cel ce vine în Numele Domnului”, un titlu mesianic evident. De asemeni, cuvântul „împărăție” nu este lăsat fără un atribut specific care subliniază că este vorba despre o viziune iudaică, despre o nădejde evreiască („împărăția părintelui nostru David”). În ambele situații, efectul ar fi fost acela de a menaja sensibilitățile politice ale cititorului sau ascultătorului roman.

4.1.4 Structura literară

Structura literară este percepută în feluri diferite. Pentru unii autori temele majore decid și structura evangheliei, pentru alții narațiunea însăși își definește părțile, prin succesiunea evenimentelor narate.

Exemple de structuri

Suferința lui Isus ca rob al Domnului și importanța uceniciei, ca devotament față de Isus, sunt două teme reprezentative în Marcu.²⁸ Așa se face că unii comentatori, cum ar fi H.C. Thiessen și alții împreună cu el, propun pentru Marcu o structură narativă bazată pe motivul Robului Domnului.²⁹

1. Pregătirea Robului Domnului, 1:1-13
2. Lucrarea Robului în Galileea, 1:14-7:23
3. Lucrarea Robului în nordul și vestul Palestinei, 7:24-9:50
4. Lucrarea Robului pe drumul Ierusalimului, cap. 10
5. Lucrarea Robului în Ierusalim, cap. 11-13
6. Supunerea Robului în fața morții pe cruce, cap. 14-15
7. Triumful Robului Domnului prin învierea sa, cap. 16

În același timp însă Marcu folosește o structură caracteristică evangheliilor sinoptice, de tip geografic-istoric,³⁰ o împărțire în trei etape a lucrării lui Isus, axată pe activitatea în Galileea, drumul spre Ierusalim și ultima săptămână petrecută în Ierusalim (săptămâna Patimilor și a învierii lui Isus).³¹

²⁸ R.H. Gundry, *Mark: A Commentary on His Apology for the Cross*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1993, 442. Cf. I.H. Marshall, „Son of God or Servant of Yahweh? A Reconsideration of Mark 1:11”, *NTS* 15 (1968-69), 326-336.

²⁹ H.C. Thiessen, *Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1958; citat și de B. Richardson, *Introducere în NT*, ITBB, București: PlusArt, 1997, 31.

³⁰ D. Rhoads și D. Michie, *Mark as Story: An Introduction to the Narrative of a Gospel*, Philadelphia, PA: Fortress, 1982, 63; M.A. Powell, *What is Narrative Criticism? A New Approach to the Bible*, London: SPCK, 1990, 70; C. W. Hedrick, „What is a Gospel? Geography, Time and Narrative Structure”, *PRS* 10 (1983), 255-268; Malbon, „Narrative Criticism: How Does the Story Mean?”, în J.C. Anderson și S. Moore (eds), *Mark and Method: New Approaches in Biblical Studies*, Minneapolis, MN: Fortress, 1992, 23-49).

³¹ E.K. Wefald, „The Separate Gentile Mission in Mark: A Narrative Explanation of Markan Geography, The Two Feeding Accounts and Exorcisms”, *JSNT* 60 (1995), 3-26, 5. Vezi B. Van Iersel, „De Betekenis van Markus vanuit zijn topografische Structuur”, *TvT* 22 (1982), 117-138; B. Standaert, *L'Évangile selon Marc: Composition et genre littéraire*, Zevenbergen: Brugge, 1978; Van

- a) lucrarea lui Isus în Galileea și împrejurimi (Mc. 1-8:26)
- b) călătoria lui Isus din Galileea la Ierusalim (Mc. 8:27-10)
- c) jertfa lui Isus și învierea la Ierusalim (Mc. 11.1-16)

Structura aceasta narativă prezentă în evanghelia după Marcu poate veni din structura evangheliei apostolice așa cum o predicau Petru și ceilalți 11, și se regăsește și în evangheliile după Luca și Matei, reprezentând un element de bază al paralelismului sinoptic.

Aceste trei mari diviziuni de tip geografic-istoric nu se suprapun însă exact peste împărțirea tradițională, în trei, a anilor de lucrare a lui Isus (I. anul de început, II. anul de popularitate, III. anul de opoziție). S-ar părea că anul de început și o parte din cel de popularitate se desfășoară în Galileea (1-8), în timp ce cealaltă parte din anul de popularitate, precum și anul de opoziție, sunt cuprinse în secțiunea drumului spre Ierusalim (9-10). Se observă astfel structura foarte concentrată, simbolică a evangheliei lui Marcu, ceea ce corespunde cu mărturiile tradiționale despre evanghelia sa (anume că nu ar fi scris în ordine strictă întâmplările vieții lui Isus, dar că le-a pus într-o ordine a sa proprie, conform felului în care el a receptat predicarea lui Petru).

Narațiunea lui Marcu are un caracter foarte dinamic (accent pe deplasări, pe prezent, pe minunile lui Isus), cele trei etape fiind pline de evenimente semnificative, simbolice. Într-o formulare modernă, și cu titluri de tip jurnalistic, seria evenimentelor din Marcu s-ar prezenta astfel:

A. Lucrarea în Galileea

1. Începutul veștii bune: evanghelia lui Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. 1:1-11
2. Un suflet sănătos într-un trup sănătos: relatarea vindecării unui om paralizat 2:1-12

3. O capcană pentru Isus: de ce făcea el minuni și vindecări de Sabat 3:1-6
4. Aventuri și revelații cu Mesia în mijlocul furtunii 4:35-41
5. Cazul disperat al demonizatului din Gadara găsește o rezolvare divină 5:1-20
6. Când lucrurile merg din rău în mai rău 5:21-24, 35-43
7. Imposibilul anonim al femeii vindecate de hemoragie 5:25-34
8. Un cap de om pe o farfurie regală – dansul Salomeei 6:16-29
9. Prima masă incredibilă: $5 + 2 = 5000$ porții 6:30-44
10. Efata! adică, „deschide-te!” 7:31-37
11. A doua masă incredibilă: $7 + ? = 4000$ porții 8:1-21
12. Orbul dus de mâini ajunge să vadă 8:22-26

B. Drumul spre Ierusalim

13. A fi sau a nu fi salvat – aceasta e întrebarea 8:34-38
14. Un credincios cu jumătate de credință 9:14-29
15. Soarta ispitorilor 9:42-50
16. Isus și copiii 10:13-16
17. Comoara de pe pământ 10:17-27
18. Cine va ajunge prim-ministru? 10:32-45
19. Strigătul cerșetorului orb 10:46-52

C. Săptămâna Patimilor, în Ierusalim

20.	Smochinul blestemat: o avertizare pentru Israel?	11:12-14, 20-25
21.	Va fi sau nu va fi o înviere fizică?	12:18-27
22.	A doua venire a lui Isus	13:14-32
23.	Mărturia de neuitat a unui parfum scump	14:1-9
24.	Farsa judecării lui Isus	15:1-15
25.	Incredibila (și șocanta!) înviere a lui Isus	16:1-11

Este foarte probabil că toți evangheliștii au mizat pe forța de șoc a întâmplărilor din viața lui Isus și a cuvântărilor sale. În mod special însă, această dinamism remarcabil apare în Marcu.

Revenind la problemele structurii evangheliei, în general, cele trei etape dinamice ale lucrării lui Isus au fost puse în evidență în diferite feluri, de diferiți autori, prin structuri mai simple (A. Plummer, H.B. Swete etc.), sau mai detaliate ale evangheliei (V. Taylor, C. Cranfield, Q. L. Lane):³²

Marea mărturisire a lui Petru, 8:27-30

Schimbarea la față, 9:2-13

X-----X-----X-----||-----X-----X-----*****
 1:1-13; 1:14-8:26; 8:27-10:52; 11:1-13:37; 14:1-15:47; 16:1-8; 9-20
 Prolog Lucrarea Călătoria Lucrarea Jertfa, Învierea, Înălțarea
 în Galileea la Ierusalim în Ierusalim.

Suplimentar, structura porțiunii care descrie lucrarea în Galileea este următoarea:

Debut:1:14-3:6
 Succes:3:6-6:13

³² S. McKnight, *Interpreting the Synoptic Gospels, Guides to NT Exegesis*, Grand Rapids, MI: Baker, 1996 (1988), 24-25.

Vecinătate:6:14-8:26

Structura narativă este susținută de câteva momente de revelație specială și de recunoaștere a identității divine a lui Isus: mărturia lui Marcu însuși (Mc. 1:1), a lui Dumnezeu Tatăl – la botez (1:11), a lui Petru (8:27-30), a lui Dumnezeu Tatăl, din nou – pe muntele schimbării la față (9:3-7); a centurionului roman (15:39). Se observă bine cum în centrul evangheliei sunt două evenimente esențiale: mărturia lui Petru – iluminată de sus și confirmată de Isus, și mărturia lui Dumnezeu, pe muntele transfigurării, dată în prezența lui Moise și Ilie, de asemeni confirmată de Isus³³.

Rolul structural al motivului geografic-teologic al Căii

Motivul geografic este exprimat cu claritate, în particular, prin folosirea motivelor Căii și al Călătoriei spre Ierusalim.³⁴ Seriile de referințe încep cu menționarea kerygmei lui Ioan Botezătorul (Mc. 1:2–3; cf. Mal. 3:1, și Isa. 40:3) și includ referințele la Cale din Mc. 2:23; 4:4, 15; 6:8; 8:3, 27; 9:33, 34; 10:17, 32, 46, 52.³⁵ Expresia „pe cale”, ἐν τῇ ὁδῷ, apare în Marcu în puncte importante ale narațiunii, de exemplu la începutul și sfârșitul secțiunii centrale (Mc. 8-10), și în relație cu miracolele căpătării vederii (Mc. 8:27; 10:52):³⁶

(a) kerygma lui Ioan Botezătorul (Mt. 3:3; Mc. 1:23; Lc. 3:5–6)

³³ J. Ratzinger (Benedict al vi-lea), *Isus din Nazaret*, trad. A. Mihăilescu, București: Rao, 2010, 250-273.

³⁴ R.E. Watts, *The Influence of the Isaianic New Exodus on the Gospel of Mark*, PhD, Cambridge University, 1990; W.M. Swartley, „The Structural Function of the Term „Way” (Hodos) in Mark’s Gospel”, în W. Klassen (ed), *The New Way of Jesus: Essays Presented to Howard Charles*, Newton, KA: Faith and Life, 1980, 73-86.

³⁵ J. Marcus, *The Way of the Lord: Christological Exegesis of the Old Testament in the Gospel of Mark*, Edinburgh: T&T Clark, 1993, 12. Alte puncte de referință sunt parabola semănătorului (Mc. 4:4; 4:15) și interpelarea privitoare la taxa plătită Cezarului (Mc. 12:14).

³⁶ Swartley, „Structural Function”, 75.

- (b) trimiterea celor 12 (Mt. 10:5–10; Mc. 6:6–13; Lc. 9:1–10)
- (c) parabola semănătorului (Mt. 13:1–23; Mc. 4:1–20; Lc. 8:4–21)
- (d) vindecarea orbului (Mt. 20:29–34; Mc. 10:46–52, Lc. 18:35–43)
- (e) intrarea în Ierusalim (Mt. 21:1–8; Mc. 11:1–11; Lc. 19:28–47)
- (f) birul pentru Cezar (Mt. 22:15–22; Mc. 12:13–17; Lc. 20:21–26)

Pe lângă evenimentele semnificative plasate „pe cale”, din motivul Căii fac parte și „notele de călătorie” (*Reisenotizen*, alcătuite cu verbul *poreuomai*, „a călători”) prin care evanghelistul precizează că Isus se îndreaptă spre Ierusalim unde va avea de suferit din partea conducătorilor (Mc. 8:31; 9:31–32; 10:32–33).

Această călătorie esențială are caracter dramatic, de sinteză a vieții și mesajului lui Isus, și conține ca adevăr central Marea Mărturisire a lui Petru (MMP) care proclamă natura divină a lui Hristos și misiunea sa mesianică de Fiul al lui Dumnezeu, declarație făcută undeva în apropierea Cezareii lui Filip (cf. Mt. 16:13; Lc. 9:18).³⁷ Marcu 8:27 reprezintă centrul teologic și narativ al evangheliei, un punct de răsturnare a situației,³⁸ care, împreună cu tema Căii conferă evangheliei o structură simetrică, circulară (din Ierusalim - la Ierusalim, prin Galileea și prin ultima călătorie, care ne conduce la ultima săptămână și la cruce).³⁹ Pentru J. Marcus *Calea Domnului*

³⁷ A. Stock, *The Method and Message of Mark*, Wilmington, DE: Michael Glazier, 1989, 235.

³⁸ R.A. Guelich, *Mark 1–8:26*, Dallas, TX: Word, 1989, xxxvi; F.G. Lang „Kompositionsanalyse des Markusevangeliums”, *ZTK* 74 (1977), 1–24; M.D. Hooker denumște textul Mc 8:27 drept „pivotal”, „intersecția majoră a evangheliei” (the watershed of Mark’s gospel), în *The Gospel According to St. Mark*, London: Black, 1991, 200–201.

³⁹ B. van Iersel, „De Betekenis van Markus”, 117–138; V. Taylor, *The Gospel According to St. Mark*, London: Macmillan, 1969, 106–113; J. Gnlika, *Das Evangelium nach Markus (1,1–8,26)*, Zürich: Benziger, 1978, 30–32; C.E.B. Cranfield, *The Gospel According to Saint Mark*, Cambridge: CUP, 1963, 14. Cu privire la structurile literare în Marcu, vezi, van Iersel, *Mark*, 69–86, 125, 273–274, 347–350, și Danove, *Mark’s Story*, 90. Pentru paralelism narativ în Luca, cf. R. Meynet, *Quelle est donc cette Parole? Lecture „rhétorique” de l’Evangile de Luc (1-9,22-24)*, Paris: Cerf, 1979, 2 vols.; *idem*, *Avez-vous lu saint Luc? Guide*

este „paradigma fundamentală a interpretării [marcane] a vieții comunității sale”.⁴⁰

Motivul Căii este unul programatic în Marcu, esențial pentru înțelegerea teologiei autorului. El este strâns legat de motivul Noului Exod - al Bisericii, de motivul venirii Împărăției lui Dumnezeu și de cel al împlinirii Legii.⁴¹ În ce privește mesajul mesianic, capitolele 4, 8-10, în special, pun în relație conceptul de cale (ὁδός) cu referințele despre orbire, surzenie și înțelegere a voiei lui Dumnezeu, o temă importantă a VT, bine conturată în Isaia (βλεπειν, ὁραν, ἀκουειν, γιγνωσκειν, συνιειν, εἶδειν, νοειν, de exemplu, Mc. 4:12-13, 10:46-52, cf. Isaia 6:9, Isaia 35:8, 40:9).⁴²

4.1.5 Caracteristici teologice și literare

În afară de cele menționate până acum, evanghelia lui Marcu se distinge prin simbolismul său geografic, prin prezentarea realistă a ucenicilor lui Isus, prin accentul pus pe miracole în contrast cu numărul de pasaje dedicate învățaturii, prin tema „secretului mesianic”, prin limbajul direct, frust, dinamic.

Simbolism geografic

Geografia are un rol stilistic și simbolic deosebit în Marcu. El folosește cu înțeleas aparte, mesianic, localizări cum ar fi deșertul

pour la rencontre, Paris: Cerf, 1990; *idem*, *L'Evangile selon saint Luc: Analyse rhétorique*, Paris: Cerf, 1988, 2 vols.; J.-N. Aletti, *L'art de raconter Jésus-Christ: L'écriture narrative de l'évangile de Luc*, Paris: Editions des Seuil, 1989.

⁴⁰ J. Marcus, *The Way of the Lord. Christological Exegesis of the Old Testament in the Gospel of Mark*, Edinburgh: T&T Clark, 1993, 47.

⁴¹ Marcus, *Way*, 47.

⁴² R. Watts, *The Influence of the Isaianic New Exodus on the Gospel of Mark*, PhD dissertation, Cambridge, 1990, 106-109; la fel, Watts, „Consolation or Confrontation? Isaiah 40-55 and the Delay of the New Exodus”, *TynB* 41 (1990), 31-59, 31-33, 44-47, 59.

(pustia, ἔρημος, simbol al testării, al încercării),⁴³ calea (ὁδός, simbol al călăuzirii divine), muntele (ὄρος, simbol al revelației, cf. mt. Sinai) și marea (θάλασσα, simbol al neamurilor păgâne vrăjmașe, al amenințărilor; muntele și marea sunt menționate mai ales înainte de MMP, Mc. 8:27)⁴⁴ apoi casa (οἶκος) și corabia (πλοιοῦν).⁴⁵ Prin simbolismul lor astfel de localizări au un rol aparte în comunicarea mesianității lui Isus, în Marcu, spre deosebire de parabole sau cuvântări care adesea o ascund.⁴⁶

În particular, expresia ἔρημος τοπος, „loc pustiu” este considerată o expresie tipic marcană. Deșertul este locul confruntării cu adversitatea, cu satana, dar și locul proclamării adevăratei închinări. Eusebiu din Cezareea scrie, de exemplu, că „El [Dumnezeu] a transferat gloria Ierusalimului în deșertul Iordanului, de vreme ce, din vremea lui Ioan, ritualul sfințeniei se celebrează nu la Ierusalim ci în deșert”.⁴⁷ Posibilitatea ca Marcu să fi scris evanghelia în Roma, sau undeva în Italia, se potrivește, astfel, cu ideea unui Marcu nepalestinian, care cunoaște patria părinților săi din auzite, de la distanță. De aceea, de exemplu, el zice că Duhul l-a condus pe Isus „în pustie”, dar nu precizează numele pustiei (1:12); sau scrie că Isus a vizitat „ținutul gadarenilor” (5:1); sau spune cu ușurință că mulțimi mari de oameni s-au strâns să meargă după Isus din Galileea; din Iudeea, din Ierusalim, din Idumeea, de dincolo de Iordan, și dimprejurul Tirului și Sidonului (3:7-8). Simbolismul pustiei are,

⁴³ U. Mauser, *Christ in the Wilderness: The Wilderness Theme in the Second Gospel and its basis in the Biblical Tradition*, London: SCM, 1963, 132, 142, 148.

⁴⁴ Mauser, *Wilderness*, 142, 128; E. Best, *Following Jesus: Discipleship in the Gospel of Mark*, Sheffield: JSOT, 1981, 15–18; W.H. Kelber, *The Kingdom in Mark: A New Place and a New Time*, Philadelphia, PA: Fortress, 1974, 67–85, esp. 67–70.

⁴⁵ G. Strecker, *Theologie des Neuen Testaments*, Berlin: W. de Gruyter, 1996, 364.

⁴⁶ Strecker, *Theologie*, 364–367; cf. Mc. 1:34, 44; 3:12; 5:43; 7:36; 8:26, 30; 9:9.

⁴⁷ Eusebius, *Demonstrarea evangheliei*, 9.6.432b.11-c.3.

astfel, un caracter general la Marcu și ar exprima lipsa familiarității geografice cu teritoriul Palestinei.

Realism în prezentarea ucenicilor

Una din modalitățile literare folosite de Marcu pentru a construi o atmosferă realistă este apelarea frecventă la prezentul istoric (de exemplu, „vine”, „pleacă”, „spune”, „privește”, „se întoarce”, etc.).⁴⁸ Stilul este plin de viață, cu multe conjuncții coordonative, cum ar fi „și”, καί, îndată, εὐθὺς, și îndată, καὶ εὐθὺς (Mc. 1:12; 1:29). Posibil o reflecție a stilului oral al lui Petru, această trăsătură specifică lui Marcu dă evangheliei un aspect dinamic, de acțiune care se desfășoară chiar în fața cititorilor. În plus, propriul său stil este plin de viață. Descrierile și caracterizările sunt realiste, lipsite de dramatism contrafăcut. De exemplu, aflăm multe detalii despre Petru, unele critice (multe detalii petrino, însă, sunt prezente și în Matei). În Marcu 8:32-33 aflăm cum Isus îl mustră aspru pe Petru pentru sfaturile sale date cu superioritate și din nepriceperea planului lui Dumnezeu („înapoia mea, Satano!” cf. Mt. 16:23). Se repetă adesea faptul că Petru își aduce aminte de spusele lui Isus (cf. Mc. 11:21 - despre smochin; și Mc. 14:72 - la a doua cântare a cocoșului, cf. Mt. 26:75). Nu se pomeneste însă nimic despre arătarea lui Isus către Petru, după înviere (cf. Lc. 24).

Un portret critic. Ucenicii sunt înfățișați adesea în mod critic (observația aceasta pledează în favoarea unei surse apostolice de magnitudinea lui Petru, care își putea permite astfel de descrieri ale colegilor săi, ca și pentru o datare timpurie). În mod repetat ei nu pot înțelege ce îi învață Isus, sunt „nepricepuți”, nu țin minte minunile lui Isus și nu învață cum trebuie din ele (Mc. 6:52, 7:18, 8:17-21);

⁴⁸ Folosirea consecventă a indicativului prezent în Marcu este nedetectabilă în trad. Cornilescu, care traduce cu adesea cu perfectul compus; vezi, însă, formulările la prezent la care recurge E. Pascal, în *Noul Testament*, trad. E. Pascal, Paris: Éditions Dialogue, 1976.

prin contrast, iudeii și Pilat pricep ce se întâmplă, de obicei, dar nu acționează corect (cf. Mc. 12:12, 34; 15:9-10).

O evanghelie realistă, a „uimirii și a temerii”. În Marcu, ucenicii și poporul se minunează tot timpul de lucrările și învățătura lui Isus (Mc. 1:22, 27; 2:12; 5:20; 6:2; 6:51-52; 7:37-39; 10:24-26; verbul *i* se aplică și lui Isus, o dată, în Mc. 6:6, „se mira de necredința lor”). Marcu 7:37 poate fi privit ca un verset reprezentativ: „ei erau uimiți peste măsură de mult, și ziceau: Toate le face de minune; chiar și pe surzi îi face să audă, și pe muți să vorbească.”

Reacția de uimire a ucenicilor este adesea însoțită de frică și teamă: ei înțeleg că pe Isus îl așteaptă o suferință în Ierusalim, dar nu înțeleg toate implicațiile ei (4:40-41; 10:31-32 ne dă o fotografie caracteristică: „...erau pe drum și se suiau la Ierusalim, și Isus mergea înaintea lor. Ucenicii erau tulburați, și mergeau îngroziți după El”). Preoții vor să-L prindă, dar și ei se tem de Isus și de norod (11:18, 32; 12:12). În forma scurtă a evangheliei, Marcu se termină cu 16:8, un verset care subliniază surpriza și teama cu privire la înviere: „ele au ieșit afară din mormânt, și au luat-o la fugă, pentru că erau cuprinse de cutremur și de spaimă. Și n-au spus nimănui nimic, căci se temeau”. Teamă are de a face cu neînțelegerea, dar și cu intimidarea pe care oamenii o simțeau în fața planului lui Dumnezeu și a măreției mesianice a lui Isus (cf. 5:33, 13:36, etc.).⁴⁹

Centralitate și contrast în motivul învățăturii (predicării)

În mod caracteristic, Marcu îl prezintă pe Isus ca pe un învățător dinamic, foarte activ. Marcu folosește des expresiile „și El îi învăța pe toți” sau „Isus învăța pe popor”, dar, în ciuda acestor detalii, din evanghelie lipsesc secțiunile mari de învățătură sau predică, prezentate mai ales în evangheliile după Matei și după Ioan (și în Luca există multă învățătură, dar este redată mai fragmentat, nu în

⁴⁹ E.S. Malbon, *Narrative Space and Mythic Meaning in Mark*, Sheffield: JSOT, 1991, 105.

discursuri lungi). Cu toate acestea, ideea de predicare sau proclamare rămâne centrală (cf. Mc. 1:1-15).

Există un „secret mesianic” în Marcu?

Prin „secret mesianic”⁵⁰ se înțelege reticența lui Isus de a-și dezvălui mesianitatea sa înainte de vreme, și poruncile ferme pe care le dă celor vindecați, și chiar ucenicilor (Mc. 8:30), să nu facă publică revelația primită (3:11-12, 5:43; 7:36; 8:30; 9:9-10). Motivul tăcerii mesianice este bine subliniat de Marcu și trece drept o caracteristică a evangheliei sale, un semn al veridicității și al caracterului ei primitiv.⁵¹

În mod caracteristic, Marcu nu folosește genealogii evreiești ale lui Isus care să dovedească descendența davidică, mesianică. Printre motivele acestei omisiuni, pot fi menționate tipul specific al predicării lui Petru, dar și irelevanța sau caracterul interpretabil al unei asemenea liste pentru cititorul roman. De asemeni, și acest „secret mesianic”. La fel, Marcu nu stăruie nici asupra ispitirii din pustie, de după botez, care l-ar fi prezentat pe Isus ca pe un profet la dispoziția zeilor chthonici, negativi, din panteonul greco-roman. Isus este, în Marcu, un salvator divin, puternic în fapte; se menționează simplu că El a fost ispitit, dar a ieșit învingător, iar îngerii au început să-l slujească.

Evanghelia împărăției lui Dumnezeu și a Fiului Omului

⁵⁰ Vezi și lucrarea lui I. Brie, *Secretul mesianic în Evanghelia după Marcu – Rezolvarea unei enigme biblice*, Oradea: Editura Universității, 2010.

⁵¹ Aspectul a fost remarcat la începutul sec. 20 de W. Wrede, *The Messianic Secret*, trad. J.C.G. Grieg, Cambridge: J. Clark, 1971 (ger. *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien*, 1901). Cf. discuția din C.F.D. Moule, „On Defining the Messianic Secret in Mark”, în E. E. Ellis, E. Grässer (eds), *Jesus und Paulus*, Göttingen: Vandenhoeck, 1975, 238-252; C. Tuckett (ed.), *The Messianic Secret*, Philadelphia, PA: Fortress, 1983, etc.

De la început Marcu prezintă cititorilor tema ei de bază: „Isus... zicea: „s-a împlinit vremea și împărăția lui Dumnezeu este aproape. Pocăiți-vă, și credeți în Evanghelie” (Mc. 1:14-15). Marcu folosește o gamă largă de titluri pentru Isus: Hristos (1:1; 8:29; 14:61; 15:32); Fiul lui Dumnezeu (1:1,11; 3:11; 5:7; 9:7; 14:61; 15:39), Fiul Omului (2:10, 28; 8:31, 38; 9:9, 12, 31; 10:33-34, 35); Rabi (9:5; 10:51; 11:21; 14:45); Învățătorul (4:38; 5:35; 9:17, 38; 10:17; 20:35; 12:14, 19, 32; 13:1; 14:14); Împărat (15:2, 9, 12, 18, 26, 32); Sfântul lui Dumnezeu (1:24); mirele (2:19); Proorocul (6:4,15; 8:28); Fiul lui David (10:47-48); Cel ce vine (11:9); Păstorul (14:27); Cel Atotputernic (1:7).

În momentele cheie însă Marcu dă o importanță mai mare titlului de Fiu al Omului, decât altor titluri (plin de putere, Mc. 2:10, la vindecarea unui om paralizat; la mărturisirea lui Petru, 8:31; la definirea lucrării sale: Mc. 10:45 „Căci Fiul omului n-a venit să I se slujească, ci El să slujească, și să-Și dea viața răscumpărare pentru mulți!”; venirea a doua, Mc. 13:26, 29, 32). Încearcă oare Marcu să corecteze anumite accente teologice greșite din timpul primilor ani ai bisericii, care pierdeau din vedere lucrarea reprezentativă pentru umanitate a lui Isus, de Rob al Domnului, de Om?⁵² Este posibil, dar, oricum, titlul Fiul Omului reprezintă istoric unul din primele și cele mai des folosite titluri mesianice – chiar de Isus însuși, care a condus la înțelegerea naturii reprezentative, mesianice unice a lui Isus, iar, apoi, la radicalizare titlului de Fiu al lui Dumnezeu.⁵³

⁵² Așa crede T. Weeden, *Mark: Traditions in Conflict*, Philadelphia, PA: Fortress, 1971, 55; *idem*, „The Heresy That Necessitated Mark’s Gospel”, *ZNW* 59 (1968), 145-158; precum și N. Perrin, „The Creative Use of the Son of Man Traditions by Mark”, în *A Modern Pilgrimage in New Testament Christology*, Philadelphia, PA: Fortress, 1974, 84-93, și alții.

⁵³ C.R. Kazmierski, *Jesus, the Son of God: A Study of the Markan Tradition and Its Redaction by the Evangelist*, Würzburg: Echter, 1979, 67-68, 72, 160, 211.

Un limbaj plin de contraste

Pe lângă latinismele amintite, Marcu folosește multe semitisme (aramaisme): *talitha cumi* (Mc. 5:41); *effata* (7:34); *rabi* (9:5); *rabbuni* (10:5); *abba* (14:36); *eloi, eloi, lama sabachtani* (15:34). De asemenea cuprinde un număr mare de expresii formulate cu *amin* sau *amin, amin* („adevărat”, x14: Mc. 3:28; 8:12; 9:1, 41; 10:15, 29; 11:23; 12:43; 13:30; 14:9, 25, 30; 16:9).⁵⁴ Ele contrastează cu latinismele menționate mai devreme și ar putea fi din nou o indicație a predicării lui Petru, sau a educației evreiești a lui Marcu. În ce privește dialectul grecesc koine, Marcu folosește intens prezentul istoric și construcțiile perifrastice (verbul a fi + participiu, de exemplu: 2:18, ἦσαν νηστευοντες, „erau postind”; 9:4, ἦσαν συλλαλουντες, „erau vorbind împreună”). Tipul acesta de construcții era întâlnit, însă, în vorbirea populară din toate teritoriile bazinului mării Mediterane.⁵⁵ Pe alocuri greoaie, din punct de vedere al limbii grecești, ele ar putea fi socotite drept neajunsuri stilistice, dar, în același timp, reușesc să contureze personalitatea autorului. Ele sunt mărturii ale alegerii lui Dumnezeu care a inspirat și autori literați și autori mai puțin literați să scrie participe la proclamarea credinței în Isus Mesia.

O retorică abruptă: introducere și încheiere scurte

Caracteristic lui Marcu este stilul literar abrupt, prezent atât în introducere cât și în finalul scurt, după cum este prezent și în narațiune, pe ansamblul ei. Astfel, evanghelia aceasta începe rapid, cu o declarație neînhibată că vorbește despre Hristos, Fiul lui Dumnezeu; trece repede peste lucrarea lui Ioan Botezătorul, verigă importantă în ce privește identificarea lui Isus și legătura cu

⁵⁴ R.A. Cole, *The Gospel According to Mark. An Introduction and Commentary*, Leicester: IVP, 1989 (1961), 59-60.

⁵⁵ D.E. Aune, *The NT in Its Literary Environment*, Philadelphia, PA: Westminster, 1987, 47.

legământul VT; trece repede peste momentul ispitirii în pustie și se concentrează pe activitatea și predicarea lui Isus. În final, cortina cade peste grupul de femei care rămân uimite și pline de teamă la constatarea învierii lui Isus (sfârșitul scurt, 16.8; sfârșitul lung, 16.9-20, conține și el o foarte succintă prezentare a arățărilor lui Isus și a cuvintelor rostite la înălțare). Comentatorii sugerează că stilul acesta succint este specific unei retorici apreciate de romani,⁵⁶ alții, consideră că el caracterizează evanghelia vestită de Petru care, fiind o personalitate dinamică, vizuală, istorisește acțiunile la timpul prezent și menține asupra lor, în mod constant, o perspectivă evreiască. În ce privește structura de ansamblu, evanghelia lui Marcu reflectă valorile dramei greco-romane:⁵⁷ concizie, modelarea acțiunii conform unui plan literar logic alcătuit de povestitor, folosirea unor contraste dramatice, a unor personaje cu destine cutremurătoare, folosirea simbolurilor geografice și istorice, etc.

Probleme textuale

Ca și alte evanghelii, Marcu prezintă diverse probleme textuale minore. De exemplu, Marcu 9:44, 46, 48, unde doar versetul 48 este prezent în manuscrisele vechi, iar 46 și 48 sunt copierea repetată a versetului 44, o soluție care a părut nimerită unui copist din primele veacuri, și care a văzut în cuvintele „unde viermele lor nu moare și focul nu se stinge” un bun refren pentru întreaga prezentare etică a lui Isus.

⁵⁶ J.L. Magness, *Sense and Absence: Structure and Suspense in the Ending of Mark's Gospel*, Atlanta, GA: Scholars, 1986; N.R. Petersen, „When is the End Not the End? Literary Reflections on the Ending of Mark's Narrative,” *Interpretation* 34 (1980), 151-166.

⁵⁷ G.G. Bilezikian, *The Liberated Gospel: A Comparison of the Gospel of Mark and Greek Tragedy*, Grand Rapids, MI: Baker, 1977; B. Standaert, *L'Évangile selon Marc. Composition et genre littéraire*, Zevenbergen: Brugge, 1978. Modelul literar cel mai ades amintit, ca referință, este cel descris de Aristotel în tratatul său literar *Poetica*.

O problemă mai serioasă, însă, o reprezintă capitolul 16, ultimul capitol al evangheliei, cu privire la care manuscrisele grecești consemnează două tipuri de finaluri, unul scurt (16:1-8) și unul lung (16:1-20).

Porțiunea 16:9-20 nu se află în toate manuscrisele. De exemplu, ea lipsește din codexul $\aleph$ (Sinaiticus, sec. 4) și B (Vaticanus, sec. 4), din codexurile în latina veche, din versiunea siriacă, din traduceri vechi în armeană și georgiană. Victor din Antiohia, Eusebius din Cesareea și Ieronim preferau forma scurtă a evangheliei. Alte manuscrise, însă, rețin forma cu finalul lung, așa cum sunt codexurile unciale A, C, (D), E, F, G, H, K, M, (N), S, U, V, X, W (Freer, sec. 4-5), Δ , Θ (Koridethi, sec. 9), Π , Ψ , 099, 0112, și minusculele: f13, 28, 33,⁵⁸ precum și versiunile NT în siriacă, în coptă, gotică și cele mai multe manuscrise în armeană. De asemeni, este citată de mulți părinți ai Bisericii din secolele doi, trei și patru (sec. patru: Didymus, Cyril of Jerusalem, Epiphanius, Ambrose, Augustin, și Chrysostom; sec. trei: Hippolyt, Vincentiu; sec. doi: Ireneus, Tatian, Iustin, Păstorul, de Hermas (*Păstorul*, IX, xxv, 2). În plus, Tischendorf și alții au demonstrat că și codexurile Sinaiticus și Vaticanus nu fac abstracție de acest final, pentru că ele indică prin anumite semne grafice prezența unei încheieri pe care o omit.⁵⁹

⁵⁸ B.M. Metzger, *The Text of the New Testament*, Oxford: Oxford UP, 1992, 122-126, 159. K. Aland, „Bemerkungen zum Schluss des Markusevangeliums”, în E.E. Ellis și M. Wilcox, *Neotestamentica et Semitica, Studies in Honour of M. Black*, Edinburgh: T&T Clark, 1969, 157-180; *idem*, „Der wiedergefundene Markusschluss”, *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 67 (1970), 3-13, esp. 8.

⁵⁹ C. Tischendorf, *Novum Testamentum Graece, ad antiquissimos testes denuo recensuit apparatus criticum omni studio perfectum apposuit commentationem isagogicam praetexit Constantinus Tischendorf*, editio octava critica maior. Leipzig: J.C. Hinrichs, 1869 (vol 1), 1872 (vol 2). Prolegomena scripsit Caspar Renatus Gregory additis curis Ezrae Abbot (vol 3), 1884 (part 1), 1890 (part 2), 1894 (part 3), xx, l. Primele trei volume au fost re-publicate în Graz (Austria) de Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, 1965; cf. și Cornely, *Introductio in utriusque testamenti libros sacros*, II (Paris, 1887), vol. iii, 96-99.

S-a spus adesea că stilul versetelor și vocabularul din 16:9-20 par diferite de cele din cuprinsul evangheliei, dar observația aceasta nu este foarte bine justificată.⁶⁰ Astfel, Marcu însuși nu poate fi exclus dintre autorii probabili ai appendixului. Explicațiile posibile sunt, în cele din urmă, următoarele: autorul appendixului este cineva din cercul marcan⁶¹ - sau unul din păstrătorii tradiției marcanne (petrine) – și foarte posibil chiar Marcu însuși, care a putut adăuga acest final suplimentar într-o ediție ulterioară, ca să menționeze câteva noi arătări ale lui Isus după înviere și cuvintele Marii Trimiteri (Matei și Luca vin, de altfel, cu astfel de material exact în aceste domenii „deficitare” din Marcu: date despre nașterea lui Isus și despre descendența lui, despre arătările de după înviere și detaliile înălțării). Este de remarcat, în același timp, că adăugirea este scurtă (nu modifică substanțial mesajul versiunii scurte a evangheliei lui Marcu) și este conform cerințelor canonice (apostolică în învățătură, acceptată de Biserici, legată în mod evident de cercul apostolic). Bisericile au acceptat drept canonic textul complet, recunoscând caracterul inspirat divin al întregii evanghelii după Marcu, cu tot cu 16:9-20.

4.1.6 Sugestii pentru discuții extinse

1. Conturați portretul general al ucenicilor lui Isus. Cum este surprinsă dezvoltarea lor spirituală, în Marcu? Ce explicație aveți pentru aceste descrieri?

1. Explicați efectele lipsei detaliilor despre copilăria lui Isus, asupra comunicării unui portret convingător al lui Isus. În ce sens evanghelia este sau nu este biografie?

⁶⁰ Metzger, *Text*, 125.

⁶¹ Un manuscris armean, din 986, îl indică drept autor pe un prezbiter pe nume Ariston, cf. mențiunea lui Papias despre un anume Ariston, un contemporan din Asia al apostolului Ioan.

2. Discutați contribuția lui Marcu la scrierea evangheliei, vizavi de contribuția lui Petru și de inspirația divină. Ce motive l-au determinat pe Marcu să scrie evanghelia?

3. Explicați cum înțelegeți drumul predicării evangheliei până la fixarea formatului de prezentare a vieții lui Isus folosit de Marcu: Galileea, drumul spre Ierusalim, ultima săptămâna din Ierusalim.

